

Boekbespreking van Wat is goed onderwijs?

Hans van Hout
(J.F.M.J.vanHout@uva.nl)
is emeritus hoogleraar
Onderwijskunde Hoger
Onderwijs, Universiteit
van Amsterdam.

*Boekbespreking van Ruud Klarus & Arjan Dieleman (red.) (2008).
Wat is goed onderwijs? Bijdragen uit de onderwijssociologie.
Lemma, Den Haag, 176 pagina's, € 20,-, ISBN 9789059312043.*

Wat is goed onderwijs? Een niet-beantwoorde vraag

Het zal voor de lezer niet eenvoudig zijn om na het lezen van dit boek een antwoord te geven op de vraag 'Wat is goed onderwijs?' Dat ligt niet aan de lezer. De redactie die de vraag oproept, stelt 'niet de pretentie (te hebben) om een definitief of omvattend antwoord op deze vraag te geven' (p. 20). Dit boek beperkt zich expliciet tot de bijdragen vanuit de onderwijssociologie. Er staan veel interessante bijdragen in dit boek (waarover verderop), maar de relatie tot de centrale vraag wordt weinig gelegd, door de auteurs noch door de redacteurs. Dat is jammer. Wie dit boek wil lezen om een helder antwoord te krijgen op de kwaliteitsvraag vanuit sociologisch perspectief, komt dus bedrogen uit. De titel suggereert dus meer dan geleverd wordt. Misschien is het de bedoeling dat we eerst alle boeken die in deze reeks aan de orde komen (welke?) moeten lezen, voordat we van de redactie vernemen hoe deze de eigen vraag beantwoordt.

Het boek bevat een zevental bijdragen met een korte inleiding in de sociologie. Klarus en Dieleman realiseren zich blijkbaar dat lezers die op de titel afkomen, misschien weinig van sociologie weten. De eerste bijdrage is daarom besteed aan een korte schets van enkele centrale begrippen en stromingen in de sociologie. Ik denk niet dat de auteurs van de andere bijdragen deze inleiding hebben gelezen. Anders gezegd, voor het begrijpen van de zeven bijdragen hoeft men geen kennis te nemen van deze inleiding.

De zeven bijdragen gaan van micro naar macro. De onderwerpen zijn: de klas, studie-keuzen, jeugdcultuur, de allochtone leerling, het beroepsonderwijs, de leraar en de sociale ongelijkheid. Kortom, interessante en relevante onderwerpen. De redactie maakt echter niet duidelijk waarom deze bijdragen zijn gekozen. Er hadden ook andere onderwerpen behandeld kunnen worden: onderwijsmanagement, de machtige schoolbesturen, de koepels, de verzuiling anno 2008, de (on)macht van de ouders, de groeiende verzorgingsstructuren rond de school, de rol van de overheid bij onderwijsvernieuwing of bij de definitie van goed onderwijs, de sluipende invloed van Europa, enzovoort. Natuurlijk kan een boek als dit niet uitputtend alle vanuit de onderwijssociologie relevante onderwerpen behandelen. Wel mogen we een verantwoording van de keuze van de bijdragen verwachten, vanuit het sociologische perspectief. Nu levert dit boek eerder een verzameling losse bijdragen dan *state of the art* wat de onderwijssociologie te melden heeft in het debat over goed onderwijs.

De schoolklas in (micro)sociologisch perspectief (Arjan Dieleman)

Dieleman geeft een heldere uiteenzetting van wat de grote sociologen (Parsons, Bourdieu, Willis, Dubet) te melden hebben over de microsituatie waarin leren in scholen meestal plaatsvindt. Het is een informatief hoofdstuk, dat voornamelijk toegesneden is op het basis- en voortgezet onderwijs. De samenleving houdt niet op bij de schoolpoort, maar beïnvloedt wat in de klas gebeurt, ook vaak zonder dat de leraar of leerlingen zich daarvan bewust zijn. Hij concludeert 'dat het voor goed onderwijs nodig is dat de school oog heeft voor hetgeen er allemaal toe doet in het leven van een scholier. Selectie, een goed sociaal klimaat en saamhorigheid, en voldoende ruimte voor persoonsontwikkeling moeten tegelijk worden gerealiseerd zonder dat de verschillende aanspraken al te zeer met elkaar in conflict raken' (p. 40).

Kiezen of gekozen worden (Frans Meijers en Marinka Kuijpers)

Beide auteurs hebben veel onderzoek gedaan naar loopbaanleren, studieloopbaanbegeleiding (SLB), de school als loopbaancentrum. Dit artikel geeft een goede weergave van de stand van het onderzoek en de nog steeds gebrekkige praktijk. Vaak is studieloopbaanbegeleiding beperkt tot informatie geven, zijn er grote verschillen in percepties van docenten (veel gesprekken) en leerlingen (weinig gesprekken), is er een groeiende weerzin tegen alsmar reflecteren en ziet men een toenemende specialisatie in taken van onderwijsgevend. Kortom, een heel nuttig artikel voor wie zich bezig gaat houden met intakegesprekken of belast is met SLB in het hoger onderwijs. Of dit nu een typisch sociologische bijdrage is, lijkt mij een overigens de vraag.

Tussen school en gezin: Over generaties, jeugdculturen en jeugdstijlen (Ger Tillekens)

Dit is een heel interessant artikel over de schooljeugd. De ondertitel zegt precies waar het over gaat. De idee dat de jeugd van tegenwoordig zo heel anders is, wordt op basis van empirisch onderzoek ter discussie gesteld. In de loop der tijd is er veel veranderd in de positie van de jeugd (over welke leeftijd hebben we het eigenlijk?) in relatie tot ouders, peers en school. De jeugd wordt steeds jonger en tevens is er sprake van een verlengde jeugdfase. Maar er blijft een opmerkelijke mengeling van onzekerheid, identiteitsontwikkeling en zekerheid die om een respectvolle benadering vraagt. Uitvoerig gaat Tillekens in op de muziekvoorkeuren van diverse groepen jongeren. Hoewel het artikel meer gaat over de middelbare-schooljeugd, is het zeker ook informatief voor docenten in de eerste jaren van de bacheloropleidingen.

Studiesucces van allochtone leerlingen en studenten: Een overzicht van mogelijke verklaringen voor verschillen (Sabine Severiens, Rick Wolff en Daniëlle Verstegen)

Een mooie literatuurstudie, die ingaat op sociale en academische integratie (Tinto), de invloed van sociale netwerken van studenten en de sociale reproductiefunctie van het onderwijs. Hoewel naar veel, ook Nederlandse, literatuur wordt verwezen, is het een compact en helder geschreven bijdrage. De eerste twee thema's beschrijven vooral de situatie in het hoger onderwijs. De auteurs concluderen dat (hbo- en wo-)opleidingen daadwerkelijk iets aan verschillen kunnen doen door diversiteit positief te benaderen met een diversiteitsvriendelijk klimaat. Maar tegelijk moet ook het behoud van de eigen culturele identiteit worden gestimuleerd. Allochtone studenten zijn volgens de auteurs

afhankelijker van de kwaliteit van het onderwijs dan autochtone studenten. Goed onderwijs geeft allochtone studenten een betere kans.

Beroepsonderwijs tussen ontplooiing en arbeidsmarkt (Ruud Klarus en Jeroen Onstenk)

De auteurs maken in dit artikel heel goed duidelijk dat het beroepsonderwijs een 'spannende' sector is. Het heeft veel wisselende klanten en een zeer gemêleerde leerlingpopulatie. Arbeidsmarktrelevante kwalificering en individuele ontwikkeling staan beide op het programma. Gewezen wordt op de ontwikkelingen in de arbeidsmarkt, die een transitioneel karakter krijgt, en op de eisen die dit aan (toekomstige) werknemers stelt ten aanzien van employability en flexibiliteit. Beroepsonderwijs zal daarom volgens de auteurs steeds meer maatwerk moeten leveren, het zal als een loopbaancentrum moeten werken om de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt goed te kunnen ondersteunen. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de plaats van het mbo in de kolom van beroepsonderwijs. Het mbo is niet alleen een sluis naar de arbeidsmarkt (al dan niet met een diploma), maar ook naar het hbo. Het ontwikkelen van doorlopende leerlijnen noemen de auteurs met enig gevoel voor understatement een interessante uitdaging. Vervolgens gaan de auteurs in op de mechanismen die (moeten) leiden tot aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Naast de inhoudelijke benadering en de institutioneel-organisatorische benadering voegen zij de communicatieve benadering toe, die kan worden gebruikt bij het vaststellen en ontwikkelen van kwalificatiestructuren. Nadruk komt in hun optiek dan meer te liggen op *co-makership*, benadrukken van flexibiliteit en op werkplekleren. Ten slotte moet het beroepsonderwijs de zwakken in de samenleving ondersteunen bij het veroveren van een plaats op de arbeidsmarkt en hen daarmee laten participeren in de moderne samenleving. Kortom, wie een beeld wil krijgen van de gecompliceerde taakstelling van het (middelbaar) beroepsonderwijs, vindt in dit artikel veel aanknopingspunten.

Het beroep van de leraar (Marc Vermeulen en Rob Vink)

Bij een boek over de kwaliteit van het onderwijs past uiteraard een bijdrage over de leraar. De auteurs hebben deze taak ruim opgevat. De onderwerpen die aan bod komen, zijn de maatschappelijke positie en status, ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, loopbanen van leraren, opleiding van leraren, beroepsverenigingen, beloning en de positie in de schoolorganisatie. Het artikel is gebaseerd op recente beleidsdocumenten en analyses, die helder en overzichtelijk worden beschreven. Aan het slot constateren de auteurs dat momenteel een stevige discussie over de leraar is losgebarsten, maar dat de leraar zelf opvallend afwezig is in dit debat. Dat geldt eigenlijk ook voor dit artikel. Het gaat veel over het leraarsberoep, maar toch betrekkelijk weinig over wat de leraren zelf denken, zelf voelen, zelf willen. Voelen de leraren zich geholpen door de beleidsmaatregelen? Zijn deze een steun bij het bereiken van hun doelstellingen, namelijk dat leerlingen leren wat docenten hen willen laten leren? Misschien zijn de leraren zo stil omdat het beleidsdebat betrekkelijk weinig gaat over waar zij zich eigenlijk druk over maken, namelijk goed onderwijs volgens hun definitie.

Sociale ongelijkheid in het onderwijs (Jaap Dronkers)

Sociale ongelijkheid is het klassieke sociologische thema. Maatschappelijke ongelijkheid vertaalt zich snel in een debat over de rol van het gezin en de school. Velen verwachten veel van de school om de positie van de zwakkeren te verbeteren, anderen wijzen met regelmaat op de rol van de school bij het reproduceren van die ongelijkheid. Dronkers geeft in deze bijdrage inzicht in de factoren en processen die van invloed zijn op het tot stand komen van onderwijsongelijkheid. Hij gaat in op bekwaamheid, ouderlijk milieu, segregatie tussen scholen en buurten, onderwijscondities op scholen, openlijke en verborgen differentiatie. Dit zijn de belangrijkste factoren en ze staan volgens Dronkers ook in volgorde van gewicht.

Belangrijk punt dat Dronkers maakt, is dat 'de school vaak de plaats is waar de in het gezin gegroeide bekwaamheidsverschillen zich het eerst publiekelijk manifesteren, maar het is niet de plaats waar deze ontstaan' (p. 156). Een ander belangrijk punt is dat hogere maatschappelijke strata ook gebruikmaken van de mogelijkheden die worden geboden om de lagere door te laten stromen. Hoewel dit artikel een beetje vreemd afsluit en geen directe relatie legt met de vraag 'Wat is goed onderwijs?', is dit ook voor lezers met een affiniteit voor hoger onderwijs een nuttig en bruikbaar artikel.

Conclusie: interessant maar waarom een monobenadering?

Samenvattend kunnen we zeggen dat het boek een aantal interessante bijdragen heeft voor wie geïnteresseerd is in onderwijssociologie. Het hoger onderwijs komt in ongeveer de helft van de bijdragen aan bod. Zoals gesteld, gaan slechts enkele artikelen in op de vraag wat goed onderwijs is. Het lastige van die vraag is dat daarvoor een normatieve uitspraak onmisbaar is. De sociologie pretendeert nu juist niet normatief te zijn. Kortom, met de titel heeft de redactie van dit boek en de reeks het zich onnodig moeilijk gemaakt. Ook de disciplinaire aanpak (dit boek is een eerste in een reeks van monodisciplinaire studies) doet voor een onderwijskundige enigszins geforceerd aan. Onderwijskunde wil een interdisciplinaire wetenschap zijn, waarbij juist de samenhang van wetenschappen een meerwaarde heeft en de raakvlakken en overlapgebieden vaak het meest interessant zijn. Voor wie midden in de onderwijspraktijk staat, biedt een interdisciplinaire aanpak meer dan de monodisciplinaire. Dit neemt niet weg dat we benieuwd zijn naar de volgende delen uit de reeks.